

Budování evropské stability: její obranné a bezpečnostní aspekty

Centre d'Etudes de Défense
Bruxelles

Ve dnech 28. až 30. května 1996 se uskutečnily pracovní rozhovory mezi pracovníky Ústavu obranných studií AČR a Střediska obranných studií v Belgii. Ředitel tohoto centra plk. Van Hoeck při této příležitosti poskytl redakci časopisu Vojenské rozhledy text svého referátu, který po překladu a redakční úpravě předkládáme čtenářům.

* * *

Mám tu čest, že zde mohu pronést projev, a tak si s vámi vyměnit některé myšlenky, o kterých se v NATO v současné době velmi diskutuje. Je opravdu velice důležité zahájit dialog mezi členy a kandidáty členství, neboť všichni se snažíme splnit cíl, kterým je zajištění bezpečné a stabilní společnosti.

Klademe si takové otázky jako např.: Od konce studené války uplynulo téměř sedm let. Co nyní? Jakou roli by Severoatlantická aliance měla a směla hrát a kdy v měnícím se světě?

Omezím se zde na to, že řeknu několik slov o třech aspektech, které vznikly při debatách o budoucnosti, jmenovitě o rozšiřování Aliance, roli Evropy v NATO a americké angažovanosti v Evropě.

Za prvé tím zásadním je rozšíření NATO. Nepochybně odpovídá potřebám našich sousedů na Východě. Musíme uznat jejich potřebu strategického pokrytí a respektovat jejich zájem na tom, aby bylo ve střední a východní Evropě zabráněno vzniku mocenského vakua.

Chceme využívat našeho vlivu a nástrojů, které jsme zformovali, abychom rozšířili oblast míru, jemuž se těšíme, a rozšířili a upevnili vytvořenou stabilitu.

Situace na Východě nám neumožňuje odložit tyto dva úkoly: jakým způsobem rozšíříme naši stabilitu, prosperitu a hodnoty i na východní Evropu? Jak budeme tyto země integrovat do našeho demokratického, politického a strategického prostředí?

Mír a bezpečnost nejsou koncepty, které mohou být zredukovány na nějaké strategické kategorie. Bezpečnost je i věcí srovnatelné prosperity, mísení kultur. V neposlední řadě se také týká věcí čtyř základních ústavních svobod, které se děti učí ve školách: svobody projevu, svobody náboženství, osobní bezpečnosti a sociálního zajištění.

Naše vlastní bezpečnost a naše vlastní prosperita bude možná pouze tehdy, budeme-li ochotni naslouchat netrpělivému volání nejen z Budapešti, Prahy, Varšavy a dalších východoevropských měst, ale také z Moskvy a Kyjeva. Je v našem zájmu spojit tyto části Evropy do stávající sítě západních strategických, ekonomických a demokratických struktur. Tuto integraci ale nelze uskutečnit naráz, musí růst postupně. Její dosažení je v zásadě to, proč je evropská bezpečnostní architektura budována. Takový koncept ovšem nepředstavuje dokončenou strukturu, ale spíše je to rozvíjející se strategie, která

postupuje pro různých drahách: přes NATO, Evropskou unii, Západoevropskou unii a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Aliance by neměla poskytovat pouze bezpečnostní záruky svým členům, ale měla by zvyšovat bezpečnost a stabilitu střední a východní Evropy a zároveň vtahovat do konstruktivního partnerství Rusko.

Aby byla udržena síla a soudržnost naší aliance, musíme s ohledem na nové členy zvážit řadu kritérií:

Za prvé: novými členy musí být právní a demokratické státy, mezinárodně i vnitřně. Také očekáváme, že před vstupem budou mít vyřešeny případné etnické či pohraniční spory.

Za druhé: očekáváme, že noví členové plně přijmou závazky Aliance. Záruka, kterou za to nabízíme, bude všestranná, podle článku 5 Severoatlantické smlouvy. Rozšíření bezpečnosti do střední Evropy nesmí snížit bezpečnost na Východě a ani nesmí jít na účet záruk naší vlastní bezpečnosti.

Za třetí: základním prvkem procesu rozšiřování by mělo být Partnerství pro mír (PfP). Partnerství pomůže novým demokraciím organizovat demokratickou kontrolu jejich ozbrojených sil, bude jim pomáhat při zprůhledňování jejich obranného rozpočtu a pomůže jim vyhnout se *renacionalizaci* jejich vojenských doktrín. PfP samo o sobě nepředstavuje bezpečnostní záruky, ani vstupenku do Aliance. Ne všechny smlouvy o Partnerství mají vést k plnému členství, protože smyslem NATO není, aby se stalo univerzální organizací.

Za čtvrté: rozšiřování NATO není zaměřeno proti jiným zemím. Nechceme evropský kontinent znovu rozdělovat. To neznamená, že se snad nějaká země může v procesu rozšiřování vměšovat či mít právo veta. Vstup do Aliance musí zůstat suverénním rozhodnutím NATO a každého vhodného kandidáta.

Celkově shrnuto, *chápeme rozšiřování NATO za nezbytný, ale také rozvážný, postupný a nekonafrontační proces, beroucí v úvahu jednak zájmy Aliance a kandidátů členství, ale také zájmy těch zemí, které do Aliance nevstoupí.*

Nejtěžším úkolem, který je před námi, je způsob řešení našich vztahů k Rusku. Evropská bezpečnostní architektura je nepředstavitelná bez Ruska. Nechceme, aby se z Ruska stal frustrovaný, izolovaný stát, ale partner v demokratické Evropě. Ruští představitelé, kteří jsou ochotni podniknout nezbytné politické a ekonomické reformy, potřebují a zaslужují naši podporu, protože bez politické a ekonomické stability se i ty nejlepší vztahy mezi státy musí vymknout kontrole.

Navic jsme povinni poskytnout Rusku odpovídající místo v mezinárodním společenství. Nechceme v Evropě žádné nové rozdělovací hranice, které by mohly v Rusku vzbuzovat dojem, že je z Evropy vylučováno. Abychom toho dosáhli, musíme být připraveni vstoupit do konstruktivního partnerství s Ruskem, jak bilaterálně, tak prostřednictvím organizací, jichž jsme členy.

Stabilní standardní vztahy, spočívající na dialogu a předpověditelnosti, by mohly být vytvořeny pravděpodobně uzavřením smlouvy mezi Ruskem a NATO, nad a mimo PfP a rozšířeného dialogu, který jsme nabídli. Taková smlouva by se týkala vzájemných vztahů a spolupráce.

Válka v Čečensku ukázala, že je před námi ještě dlouhá cesta, než bude dosaženo stabilních vztahů. Právě v tom ohledu se musím zmínit o jedinečné roli *Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě* a uznat její trpělivou, efektivní práci na poli preventivní

diplomacie. Ukazuje se, že OBSE, pokrývající západní a východní část Evropy a zasahující až do Asie, představuje velice důležitý pilíř bezpečnostní architektury, kterou chceme budovat.

Při rozšiřování NATO je nutné se také zmínit o otázce místa Evropy v rámci Aliance. V otázkách bezpečnosti by Evropa měla převzít více odpovědnosti. To neznamená, že se snad chceme od našich zámořských partnerů oddělit. Pouze to znamená, že by měl být posílen tzv. *evropský pilíř*. Vhodným nástrojem je v tomto ohledu Západoevropská unie. Evropa by měla podporovat její operační kapacity. Při budování evropského pilíře NATO a vypracovávání evropské obranné politiky v souladu s maastrichtskou dohodou jsou to jen dvě strany jedné mince. Jedině evropanství může zlepšit soudržnost Aliance. Proto je důležité, aby koncept mezinárodních jednotek (*Combined Joint Task Force - CJTF*) uspěl.

Před několika lety se svět stal bezpečnějším. Úhelným kamenem této bezpečnosti musí i nadále zůstat **transatlantická solidarita**. Jak válka v Perském zálivu, tak poslední události v Jugoslávii znovu potvrzují důležitost této spolupráce. Odtud i potřeba pokračující americké přítomnosti v Evropě.

V posledních padesáti letech vznikl mezi Evropou a Amerikou jedinečný vztah. Začal již během druhé světové války a pokračoval bezprostředně po válce, měl před sebou velké úkoly a reprezentovaly jej velké osobnosti, které mu daly správný politický rámec. Evropa a Amerika tak vybudovaly stabilní a silné mezinárodní bezpečnostní prostředí.

Součástí tohoto společného bezpečnostního prostředí byly pochopitelně různé zájmy, různá citlivost na problémy, národní pýcha a předsudky. Studená válka skončila. A tím jsme byli, slovy jednoho generála Rudé armády, zbaveni nepřítele. Pojivo, které nás drželo pohromadě tak dlouho, ztratilo svou sílu. Je to skutečně konec transatlantického partnerství? Bylo velmi šťastné a moudré, že prezident Clinton tomuto pokušení nepodleh. Naopak. Na loňském zasedání summitu NATO to bylo pro něho při kladení základů nové atlantické bezpečnosti rozhodující. Jak tedy budeme budovat nové partnerství?

Především si musíme ujasnit naše cíle: národům atlantického společenství se podařilo dosáhnout bezpečnosti a stability: je potřeba ji konsolidovat, prohloubit v rámci širší Evropy. Nová Evropa zahrnuje nejenom země střední a východní Evropy, ale do společné bezpečnostní architektury musí integrovat i Rusko.

Rozšiřování Evropské unie prohloubí integraci ekonomik a společenství nových členů. Tím základním prvkem při vytváření širší stability, které chceme dosáhnout, je především ekonomická integrace. Rád bych se nyní soustředil hlavně na její obranné (vojenské) aspekty.

Dovolte mi, abych se krátce zmínil o tom, jak vznikl současný koncept evropské obranné identity: ve slavném, stále okouzlujícím nizozemském městě Maastrichtu položila evropská dvanáctka první kámen společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Tato politika obsahuje politické a ekonomické zásady bezpečnosti. Co se týče obrany, v Maastrichtu bylo dosaženo **dohody o vybudování společné obranné politiky, která by časem mohla vést ke společné obraně**. Klíčovou složkou při dosažení tohoto cíle se zdá být Západoevropská unie. Na summitu v lednu 1994 Atlantická aliance tuto vznikající bezpečnostní a obrannou evropskou identitu výslovně podpořila. NATO souhlasilo se společnou spoluprací, jmenovitě s vojenskými operacemi, které by měla ZEU provádět podle pokynů Evropské unie.

Jaký je vztah evropské obranné identity a NATO?

Evropská obranná identita (jako část ZEU) by měla postupně přerůst do obranného pilíře Aliance. NATO stále zůstává základem naší bezpečnosti a stability. ZEU se musí rozvíjet v harmonii, ne v soutěži s Aliancí. To znamená, že ZEU musí efektivně využívat existující zdroje, a zároveň se musí vyhnout duplikaci aktivit s NATO. V této souvislosti je výše zmiňovaný koncept mezinárodních jednotek *CJTF* zvláště vhodným a flexibilním nástrojem, který nejenomže umožňuje převzít nové úkoly, včetně mírových operací, ale také realizovat spolupráci se ZEU a tak přispět k budování evropské identity.

Jak vybudovat evropskou obrannou identitu s ohledem na Evropskou unii? **ZEU musí velice úzce spolupracovat s Evropskou unií, aby se vyvinula jako její vojenská složka.** Jestliže se unie rozhodne podílet na operacích krizového managementu, mělo by tak být na základě rozhodnutí ZEU týkajících se obrany.

Instituční obnovení přátelských vztahů mezi státy by mohlo mít formu harmonizace vedení obou organizací. Jde o možnost většinových rozhodnutí, které by neměly být vyloučeny z managementu operací ZEU. Řešení by mělo být založeno na těchto dvou úvahách:

- ◆ musíme být upřímní sami k sobě a uvědomit si, že obrana je oblastí, kde se suverenní státy jen velice nerady vzdávají části své suverenity,
- ◆ na druhé straně bychom se měli pokusit rozšířit tuto oblast a společně se snažit dosáhnout maxima.

Není to nerealistický přístup. Navíc je to přístup, který odráží to, co se nyní odehrává v Evropě v oblasti obrany: testování různých, občas eklektických forem otevřené vojenské spolupráce. Mám na mysli tzv. *Eurobor*, jedinečný podnik Francie, Německa, Belgie a nedávno také Lucemburska a Španělska. Dalšími podobnými iniciativami jsou: francouzsko-italsko-španělská letecká skupina (*air group*), francouzsko-britská skupina protiletecké obrany, *EUROFOR*, *EUROMARFOR* a další.

Chvilími se zdá, že tyto formy spolupráce odrážejí jen různé národní zájmy. Ale vojenská kooperace je pozitivním fenoménem sama o sobě a bude velmi brzy potřebovat nějaký širší formální rámec. Je na nás, abychom zformovali jádro evropské obranné identity. Pro začátek bude stačit, když budeme naše aktivity přizpůsobovat operačním možnostem ZEU.

Příští obranná politika by neměla být rigidně definována. Naopak: měla by být založena na pečlivě vyvážené analýze politických a vojenských souvislostí zahraničních vojenských akcí. Také bychom neměli zapomínat, že ne všechny členské státy budou vždy ochotné jednat podle týchž předpokladů. Naším úkolem je vybudovat nutnou soudržnost, potřebnou pro zharmonizování společných akcí v prostředí měnících se národních zájmů a tradic. Ke splnění toho bychom měli začít s pragmatickým přístupem, orientovaným podle cílů. V tuto chvíli by se ZEU měla soustřeďovat na plnění tzv. *petěrburských úkolů*, tj. na humanitární pomoc, evakuaci obyvatel z válkou zmítaných oblastí a mírové operace.

Také bych rád zdůraznil potřebu pragmatismu při tvorbě operačních kapacit ZEU. Bez plánovacích kapacit, operačního střediska a efektivního zpracování zpravodajských informací nemůže být ZEU operativní. Podstatná část rozpočtu ZEU a speciálních fondů bude použita k financování společných operací.

Rozšiřování operačních kapacit ZEU by nemělo vést k nadbytečným a drahým duplikacím kapacit NATO. Ani by neměly existovat rozdíly mezi běžnými úkoly obrany,

patřícími výlučně do pravomoci NATO, a externími operacemi, patřícími do oblasti působnosti ZEU na straně druhé. Obojí musí být odmítnuto. Podíl našich transatlantických partnerů v krizovém managementu a mírových operacích v rámci Aliance musí být zachován, a rovněž i možnost evropské obrany prostřednictvím ZEU. Tím základním je, že se ZEU vyvíjí současně jako obranný pilíř Evropské unie i jako evropský pilíř NATO. Tento vývoj v žádném případě neoslabí, ale naopak Severoatlantickou alianci posílí.

Bylo by iluzí se domnívat, že nyní, po skončení studené války, by se Západ měl stáhnout do sebe a věnovat se pouze své prosperitě. Mezinárodní situace vyžaduje, abychom zůstali v pohotovosti. V minulosti byl náš typ myšlení a chování co se týče bezpečnosti určován vztahem Východ-Západ. Ostatním problémům jsme nevěnovali takovou pozornost, jakou by zasluhovaly. Dnes ovšem tyto problémy již ve středu naší pozornosti jsou.

Atlantická solidarita a evropská integrace nejsou antagonistickými koncepty, a ani nechceme, aby to byly jen alternativy naší zahraniční politiky. Atlantická vize je založena na vědomí společných hodnot a společné bezpečnosti. Evropská vize je inspirována historickou potřebou a výzvou evropské identity. A oba tyto přístupy přispívají naší prosperitě i naší bezpečnosti.

Ve své zahraniční politice bude vláda důsledně vycházet z prosazování českých národních zájmů. Základní směřování a cíle české zahraniční politiky zůstávají neměnné a vláda proto plynule naváže na výsledky zahraniční politiky vlády minulé. Za hlavní priority považuje vláda co nejrychlejší dosažení plného členství České republiky v Evropské unii a v NATO s tím, že realizaci těchto cílů bude proces naší transformace dokončen i ze zahraničněpolitického hlediska. Vycházíme z přesvědčení, že Česká republika historicky, politicky, kulturně i ekonomicky patří do euroatlantického civilizačního prostoru a že ji s ním pojí společné hodnoty, které chceme nejen sdílet, ale také rozvíjet, chránit a bránit.

*(Z programového prohlášení vlády ČR,
MF DNES 26. 8. 1996.)*